

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ

УДК 340.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-4-13>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА КОНСТРУКЦІЯ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЯК ЗАСОБУ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Здреник Іванна Василівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права, конституційного та приватного права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8645-0701>

Рудий Назар Ярославович,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії права, конституційного та приватного права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7338-4867>

У статті схарактеризовано правові основи та форми здійснення громадського контролю у сфері запобігання й протидії корупції в Україні. Визначено, що корупція – це соціальне, системне явище, що полягає в неправомірному використанні особами, які мають певні повноваження, власного становища, статусу, авторитету в особистих або корпоративних інтересах, що призводить до різних державних і суспільних небезпек. Громадський контроль – це комплекс здійснюваних у відповідності до Конституції та законів України правових, інформаційних і організаційних заходів щодо забезпечення неухильного дотримання законності та відкритості діяльності усіх органів державної влади, сприяння їх оптимальній діяльності та дотриманню уповноважених функцій, зміцненню державно-правового порядку. Громадський контроль передбачає не лише контроль із боку громадських інституцій, але й контроль з боку окремого громадянина, який бере опосередковану участь у його здійсненні, і діє як представник громадянського об'єднання.

Виокремлено найбільш ефективні форми громадського контролю: участь суб'єктів громадського контролю у діяльності консультативно-дорадчих органів об'єктів громадського контролю; громадські слухання, публічні громадські обговорення, консультації з громадськістю; громадський моніторинг; громадська антикорупційна експертиза; здійснення контролю за ухваленими управлінськими рішеннями спеціально-уповноважених суб'єктів щодо запобігання корупційним правопорушенням.

Ключові слова: громадський контроль, корупція, контроль, запобігання, протидія, механізм громадського контролю, громадянське суспільство, держава, система органів влади, Закон України «Про запобігання корупції».

Zdrenyk Ivanna, Rudyi Nazar. Theoretical and legal construction of public control as a means of preventing and countering corruption

The article characterizes the legal bases and forms of public control in the field of prevention and counteraction of corruption in Ukraine. It was determined that corruption is a social, systemic phenomenon, which consists in the improper use by persons who have certain powers of their own position, status, and authority in personal or corporate interests, which leads to various state and public dangers. Public control is a set of legal, organizational, and informational measures carried out in accordance with the Constitution and laws of Ukraine to ensure strict adherence to legality and openness in the activities of all state bodies, to promote their effective activities and the performance of their assigned functions, and to strengthen the state and legal order. Public control should include

not only control by various public associations, but also control by each citizen (although he indirectly participates in the exercise of control), such a citizen acts precisely as a representative of a public association.

The most effective forms of public control are singled out: participation of subjects of public control in the work of consultative and advisory bodies of objects of public control; public monitoring; public hearings, public consultations, public public discussions; public anti-corruption examination; control over the management decisions made by special entities for the prevention of corruption crimes.

Key words: *civil control, corruption, control, prevention, opposition, civil control mechanism, civil society, state, system of authorities, Law of Ukraine «On Prevention of Corruption».*

Вступ. Громадський контроль – це один із основних правових інститутів і важливий елемент демократичної моделі суспільства. Збалансоване та стійке функціонування апарату влади, що фактично ґрунтується на демократичних інститутах, повинні мати сучасні та оперативні засоби незалежного контролю за діяльністю органів державної влади й місцевого самоврядування. Це, у свою чергу дозволить, забезпечить встановлені на конституційному рівні принципи народовладдя, розподілу влади, верховенства права тощо.

Актуальність формування належного механізму громадського контролю обумовлена низкою вагомих чинників, зокрема: сприяти залученню соціуму до процесів модернізації держави; максимально забезпечити відкритість держави для громадянського суспільства; підвищити рівень захисту інтересів і прав громадян, органів публічної влади; підвищити взаємну довіру між громадянами і владою; консолідувати соціумом щодо запобігання і протидії корупційним проявам.

Широкий спектр функцій, що потенційно можуть реалізовуватися інститутами громадянського суспільства у контексті антикорупційних інтенцій України, а також суттєвою складністю геополітичної ситуації, яка об'єктивно склалася, зумовлюють необхідність у розробці доктринально-гармонійної та дієвої методики інтеграції соціальних колегіальних інституцій у напрямку моніторингу, превенції й процесуального сприяння протидії та превенції корупційним правопорушенням різного правового характеру.

Реорганізація системи органів, які уповноважені спеціальними функціями у сфері протидії та превенції корупційним правопорушенням, очевидно не виправдовує очікуваних результатів. Вважаємо, що це значною мірою

пов'язано із відсутністю належно сформованою практичною стратегією запобігання корупції та браком громадського контролю, що обумовило зональність превентивного впливу, а відтак низький рівень антикорупційного ефекту запроваджених законодавчих нововведень.

Матеріали та метод. Упродовж останнього часу в Україні чимало уваги приділяється дослідженню проблемам протидії корупції і корупційним правопорушенням, зокрема за участю громадськості. Ця проблема поглиблено досліджувалася такими вченими: Ю. Баулін, В. Борисов, Ю. Битяк, О. Бусол, В. Гаращук, В. Гацелюк, В. Голіною, Б. Головкін, В. Журавель, А. Закалюк, О. Кальман, В. Киричко, Ю. Ковбасюк, М. Колодяжним, С. Косінов, Д. Машлякевич, М. Мельник, В. Настюк, Є. Невмержицький, В. Нестерович, В. Осадчий, М. Панов, Е. Расюк, А. Савченко, О. Селіванов, В. Тацій, В. Федоренко, М. Хавронюк, В. Шакун, Г. Шведова, В. Шепітько, С. Шрамко, О. Шостко та ін. Означені вчені здійснили вагомий внесок у розроблення теоретичних, конституційних, адміністративних, кримінальних, кримінологічних та криміналістичних засобів протидії корупційним правопорушенням. Проте у вітчизняній правовій науці недостатньо розкрито запропоновану тему, тому є потреба у комплексному осмисленні громадського контролю як засобу запобігання та протидії корупції. Метою статті є дослідити та схарактеризувати правові основи здійснення громадського контролю у сфері запобігання й протидії корупції в Україні.

Результати. Корупція – це складний феномен, і є одним з елементів сучасної соціальної реальності, вплив якого поширюється на переважну більшість соціуму у більшості країн світу, а відтак девальвується система

соціальних цінностей та пріоритетів, інтересів й потреб фактично усіх сфер суспільного буття і форм суспільної свідомості. Як кожне складне явище корупція не має усталеної єдиної, універсальної дефініції, вона вирізняється плюралізмом методологічних підходів до її розуміння. З огляду на значну низку досліджень із цієї проблематики вкрай важко сформулювати єдине правильне визначення корупції.

У правовому дискурсі існує два найпоширеніших підходи до дефініції «корупція»: у широкому аспекті це поняття тлумачиться як певне негативне явище, характерне публічному апарату управління, що пов'язується з деградацією владних інституцій, вмисному використанні державними й муніципальними службовцями, а також особами, уповноваженими здійснювати державні функції, особистого службового статусу, авторитету чи становища з меркантильною ціллю – власного збагачення або задоволення групових інтересів [1, с. 189]; у вузькому розумінні корупція осмислюється як певна ситуація, коли посадова особа здійснює протиправне діяння (часто рішення, що є морально неприйнятним соціумом), у результаті якого отримує вигоду інша сторона, а посадовець натомість отримує незаконну винагороду від неї [2, с. 2]. Зазвичай фабула такої ситуації полягає у наступному: приймається чи вчиняється діяння, що порушують законодавчі норми або неписані суспільні засади, обидві сторони діють за взаємною згодою, намагаючись приховати такі неправомірні дії, і отримують від цього незаконні переваги та вигоди.

У національному законодавстві, зокрема Законі України «Про запобігання корупції» визначено, що корупція – це використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним

особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Вважаємо, що корупцію можна схарактеризувати як соціальне, системне явище, яке ґрунтується на неправомірному використанні особами, що мають певні державні чи громадські повноваження, особистого становища, статусу, авторитету в індивідуальних або корпоративних інтересах, що призводить до різних державних і суспільних небезпек.

Аналізуючи роль громадського контролю у сфері запобігання й протидії слід чітко розмежовувати ці поняття. Позаяк, доволі часто у правничій літературі прослідковується неправильне використання категоріально-понятійного апарату, і в результаті трансформує справедливе розуміння сутності здійснення громадського контролю. Так, академічний тлумачний словник української мови вказує на етимологічну сутність поняття «запобігання» як «відвернення», «недопущення» [4, с. 267]. Енциклопедичне визначення поняття «запобігання» витлумачує його як діяльність, спрямовану на елімінацію причин і умов щодо вчинення неправомірних діянь у соціумі [5, с. с. 514]. Звідси, запобігання корупції передбачає належне реагування держави та соціуму на вчинене правопорушення, що власне і є однією зі складових загальної державної системи протидії корупції.

Натомість, метою протидії є здійснення активних дій щодо перешкоджання неправомірних діянь [6, с. 9]. Окремі вчені відзначають комплексний характер поняття «протидія», що полягає у виявленні, елімінації та обмеженні чинників, які зумовлюють умови чи сприяють проявам корупції [7]. Можемо висновувати, що протидія є значно ширшим поняттям, оскільки передбачає собою і запобігання.

Приміром, британська Антикорупційна стратегія затвердила чотирьох елементний механізм протидії з корупцією: 1) інституційний захист від корупційних діянь; 2) запобігання корупції; 3) притягнення до жорсткої відповідальності корупціонерів (контроль,

переслідування й санкціонування правопорушників); 4) посилення заходів щодо зменшення корупційних проявів у соціумі [8, с. 9]. Тому, слід відмежовувати дефініції «запобігання корупції» та «протидія корупції» з огляду на їх сутнісну відмінність, що і підтверджується зарубіжною правозастосовною практикою.

Дефініція «громадський контроль» здебільшого зводиться на визначення суб'єктів, які здійснюють контрольну діяльність. Видається, що вдале визначення містив Закон України «Про цивільний демократичний контроль над Воєнною організацією та правоохоронними органами держави» (який втратив чинність 08.07.2018 р.). Згідно якого громадський контроль – це комплекс здійснюваних відповідно до Конституції й законів України правових, організаційних й інформаційних заходів щодо забезпечення цілковитого дотримання законності та відкритості у діяльності у всіх державних інституціях, сприяння їх оперативній діяльності та здійсненні уповноважених державою функцій, зміцнення державного та військового порядку [9]. Метою громадськості є неухильне дотримання вимог законності у судах і правоохоронних органах у процесі їх запобіжної діяльності стосовно корупції. Втім, ця дефініція не визначає суб'єктів такого контролю.

В. Гаращук вказує, що до суб'єктів громадського контролю належать не лише громадські організації, але і громадяни. Втім, пересічний громадянин бере лише опосередковану участь у здійсненні контролю, тобто він діє як представник громадського об'єднання [10, с. 111]. У авторському дослідженні В. Гаращук виокремлює предмет, об'єкт і суб'єкт контролю у державному управлінні, а також його види та форми. Підтримуючи його позицію, вважаємо за доцільне цей перелік розширити механізмами, засобами і заходами.

Відтак, суб'єктами цього контролю є різні громадські організації, що створені відповідно до чинного законодавства. Об'єктом громадського контролю є органи публічного управління, зокрема і судові та правоохоронні органи. Предметом громадського контролю

є акти правозастосування та управлінські рішення, що приймаються означеними органами у процесі здійснення їхньої запобіжної діяльності (накази, рішення, статистична звітність, рекомендації та ін.). Механізм громадського контролю представляє собою процес реалізації цілого комплексу заходів щодо здійснення належного громадського контролю. Засобами є передусім звернення громадян, запити на отримання певної публічної інформації, доступність до відкритих джерел, ресурсів і баз даних тощо. Заходи громадського контролю передбачають такі форми: облік, спостереження і перевірка за діяльністю конкретного органу, аналіз показників діяльності, огляд результатів, ознайомлення зі статистичною звітністю, виконанням управлінських рішень [11, с. 57].

Громадський контроль – це передусім зовнішній контроль, адже здійснюється зазвичай неурядовими організаціями (громадськими). Відтак, громадський контроль передбачає кілька етапів: 1) організаційний, у процесі якого встановлюється відповідний об'єкт контролю, визначається мета, засоби й оптимальна форма здійснення контролю; 2) етап виконання; 3) етап реалізації результатів контролю.

Вважаємо, що найбільш вдалими є наступні форми громадського контролю: суб'єкти громадського контролю є безпосередніми учасниками роботи консультативно-дорадчих органів об'єктів громадського контролю; постійний громадський моніторинг; консультації з громадськістю, громадські слухання, публічні громадські обговорення; громадська антикорупційна експертиза.

У сучасних реаліях формування глобального громадянського суспільства істотно змінилося бачення громадськості як суб'єкта запобігання і протидії корупції, коли постала нагальна необхідність у налагодженні оперативної взаємодії між органами публічної влади і громадськістю. З огляду на це М. Мельник зауважує, що активне сприяння розвитку громадянського суспільства та функціонуванню його конститутивних інститутів є визначальними заходами державного

та загальносоціального запобігання й протидії корупції, позаяк перше є запорукою нівелювання другого. Основні інститути громадянського суспільства стимулюють органи влади працювати в його інтересах, домагаючись прозорості діяльності владних інституцій, вони створюють оптимальні умови для запобігання корупційним правопорушенням, виявленню їх фактів і притягненню винних осіб до правової відповідальності [12, с. 253]. Відтак, автор наголошує на необхідності наділення громадськості відповідними правами стосовно громадського контролю за діяльністю владних інституцій.

Солідарним у цій позиції є знаний вчений О. Кальман, який акцентував на вагомості становлення, забезпечення й упровадженні соціального контролю у сфері запобігання корупційним правопорушенням. На його думку, громадський контроль є запорукою запобігання корупційним правопорушенням [13, с. 13].

Слід відзначити, що у науковому дискурсі не існує усталеного підходу до тлумачення «громадського контролю», який доволі часто отожднюється із «соціальним контролем». Найбільш поширеним є соціально-психологічний підхід щодо цього явища, адже дефініція «соціальний контроль» була введена у науковий дискурс французьким вченим Г. Тардом, який спершу її розглядав як модус повернення правопорушника до громадської діяльності. Пізніше розширивши дефініцію вчений тлумачив «соціальний контроль» як один із важливих чинників соціалізації індивідуума. Ця проблема активно розроблялася американськими дослідниками, які висновували, що соціальний контроль – це способи впливу соціуму на певні соціальні суб'єкти задля врегулювання їх поведінки й приведення її до загальноприйнятих норм у цій спільноті [14, с. 184]. Проаналізувавши існуючі підходи до розуміння «соціального контролю», можна сформулювати наступну дефініцію – це сукупність засобів й методів впливу соціуму на конкретні форми девіантної поведінки з метою їх елімінації, мінімізації.

Виходячи з того, що соціальний контроль є безпосередньою функцією соціального управ-

ління, то безумовно можна стверджувати про наявність державного та громадського контролю. Очевидно, що громадський контроль є особливим видом соціального контролю. Як нами зауважувалося, що поняття «громадського контролю» здебільшого зводиться до вказівки на суб'єктів, які здійснюють контрольну діяльність. Вчений С. Косінов узагальнює наявні у правничій літературі позиції щодо визначення громадського контролю та виокремлює його конститутивні ознаки: громадський контроль – це один із видів соціального контролю, що здійснюється громадськими організаціями, а також самими громадянами, а відповідно є вагомою формою реалізації демократії й способом залучення соціуму до управління державою; суб'єктами громадського контролю є громадянські організації, профспілки, трудові колективи, релігійні організації, партії, рухи та ін.; громадський контроль є модусом забезпечення законності у сфері державного управління; це особлива форма зворотного зв'язку, який сприяє виявленню точного витримування параметрів системи [11, с. 246].

На жаль, у національному законодавстві відсутнє чітке визначення дефініції «громадського контролю». Так, більшістю вчених за базис береться законопроект №2737-1 «Про громадський контроль», який тлумачить «громадський контроль» як суспільну діяльність громадських об'єднань, предметом якої є здійснення нагляду за відповідністю діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб Конституції України, законам України, іншим нормативно-правовим актам та за дотриманням ними державної дисципліни. Проте неодноразові спроби народних депутатів України прийняти цей закон не мали успіху.

Істотною особливістю громадського контролю є те, що він не наділений практичною можливістю застосовувати заходи примусового характеру, що можуть бути реалізовані у подальшому компетентними суб'єктами внаслідок такого контролю. Фактично результати громадського контролю можуть бути лише

підставою здійснення інших видів контрольної діяльності.

Як зазначається у п. 8 ст. 21 ЗУ «Про запобігання корупції» [3], громадськість має право здійснювати громадський контроль щодо виконання законів у сфері запобігання корупційним правопорушенням із використанням таких форм контролю, які не суперечать національному законодавству.

Вивчаючи питання громадського контролю як потужного засобу захисту прав громадян, А. Крупник вирізняє наступні форми громадського контролю: соціологічні та статистичні дослідження шляхом анкетування, опитування, стороннього нагляду, включеного нагляду, контент-аналізу, фокус-групових дискусій тощо; участь громадян у виборах, референдумах, зборах, місцевих ініціативах, громадських слуханнях; громадська експертиза актів органів публічної влади та їх проєктів; участь громадськості у роботі колегіальних органів влади; включення представників громади до складу робочих груп, які утворюються органами влади; перевірка діяльності будь-якої організації або відповідальної особи, аналіз звітності, результатів діяльності; пропозиції (зауваження), заяви, скарги, клопотання у вигляді письмових та усних, індивідуальних та колективних звернень громадян [16].

Дослідниця С. Шатрава окрім форм, визначених у ЗУ «Про запобігання корупції», також включає до них і формування органів публічної влади та залучення представників громадськості до спільного розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських та до перевірки інформації про належне виконання покладених на них обов'язків відповідно до законів та інших нормативно-правових актів України [17].

Як ми можемо побачити, наукові позиції щодо форм громадського контролю мають

дещо спільне, відтак можна виділити найбільш ефективні форми: участь суб'єктів громадського контролю в роботі консультативно-дорадчих органів об'єктів громадського контролю; громадський моніторинг; громадські слухання, консультації з громадськістю, публічні громадські обговорення; громадська антикорупційна експертиза; контроль за прийнятими управлінськими рішеннями спеціальних суб'єктів запобігання корупційним злочинам.

Висновки. Узагальнюючи існуючі в юридичній літературі дефініції громадського контролю можемо визначити його істотні ознаки: громадський контроль є одним з видів соціального контролю, який здійснюється об'єднаннями громадян та самими громадянами, і є важливою формою реалізації демократії і способом залучення населення до управління суспільством та державою; суб'єктами громадського контролю виступають профспілки, трудові колективи, партії, рухи та ін.; громадський контроль виступає засобом забезпечення законності у сфері державного управління; це своєрідна форма зворотного зв'язку, який дозволяє побачити, виявити, наскільки точно витримуються параметри системи

Отже, громадський контроль – це комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України правових, організаційних, інформаційних заходів для забезпечення неухильного дотримання законності й відкритості в діяльності всіх органів держави, сприяння їхній ефективній діяльності і виконанню покладених на них функцій, зміцненню державно-правового порядку. До громадського контролю слід відносити не тільки контроль з боку різних громадських об'єднань, а й контроль з боку кожного громадянина, який доцільно розглядати як опосередковану участь у здійсненні контролю.

Список використаних джерел:

1. Трепак В.М. Особливості дефініції поняття «корупція». *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4(97). С. 181–194.
2. Савченко А.В. Поняття «корупція» у контексті кримінального права. URL: https://www.naiu.kiev.ua/files/antykoriupsia/statti/savchenko_av_17_07.pdf (дата звернення: 29.05.2023 р.).

3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 29.05.2023 р.).
4. Сучасний тлумачний словник української мови / уклад. Л.П. Олексієнко, О.Л. Шумейло. Київ : Кобза, 2005. 544 с.
5. Закалюк А.П. Запобігання злочинності. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ. Т. 2. Д – Й, 1998. С. 513–514.
6. Клок О.В. Протидія корупційним правопорушенням засобами адміністративного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 20 с.
7. Боднарчук О.Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 462 с.
8. UK anti-corruption strategy 2017 to 2022. 2017. 72 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/667221/6_3323_Anti-Corruption_Strategy_WEB.pdf (дата звернення: 29.05.2023 р.).
9. Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» від 19 червня 2003 р. (втратив чинність). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text> (дата звернення: 29.04.2022 р.).
10. Гарашук В.М. Контроль та нагляд у державному управлінні : монографія. Харків : Фоліо, 2002. 176 с.
11. Косінов С.А. Контроль у демократичній державі : монографія. Харків : Право, 2015. 360 с.
12. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. Київ : Юридична думка, 2004. 400 с.
13. Кальман О.Г. Стратегія і тактика боротьби з корупцією на сучасному етапі розвитку державотворення. *Організаційні та правові проблеми боротьби з корупцією: матеріали круглого столу (м. Харків, 5 червня 1998 р.)*. Харків, 1999. С. 11–16.
14. Корнієвський О., Палій Г. Громадський контроль як дієвий інструмент впливу на владу. *Віче*. 2015. № 9. С. 38–40.
15. Денисюк С.Ф. Громадська експертиза як форма громадського контролю у сфері безпеки дорожнього руху. *Державне управління та місцеве самоврядування: тези X Міжнар. наук. конгресу (26-27 березня 2010 р., м. Харків)*. Харків : Магістр, 2010. С. 208–209.
16. Крупник А.С. Громадський контроль: сутність та механізми здійснення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення. Он-лайн збірник наук. праць ОРІДУНАДУ при Президентіві України*. 2007. Вип. 1. URL: http://novyi-stryi.at.ua/gromkontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf (дата звернення: 29.05.2023 р.).
17. Шатрава С.О. Громадський контроль за діяльністю органів національної поліції як один із чинників запобігання корупції. URL: <http://univd.edu.ua/scienceactivity/index.php?usid=117&fid=276> (дата звернення: 29.05.2023 р.).

References:

1. Trepak, V.M. (2015). Osoblyvosti definitsii poniattia «koruptsiia» [Peculiarities of the definition of the concept of «corruption»]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 4 (97). P. 181–194. [in Ukrainian].
2. Savchenko, A.V. *Poniattia «koruptsiia» u konteksti kryminalnoho prava*. [The concept of «corruption» in the context of criminal law]. Retrieved from: https://www.naiu.kiev.ua/files/antykoriupsia/statti/savchenko_av_17_07.pdf [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro zapobihannia koruptsii» vid 14.10.2014 № 1700-VII. [Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» dated 14.10.2014 No. 1700-VII.]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> [in Ukrainian].
4. Suchasnyi tлумачnyi slovnyk ukrainskoi movy. (2005). [Modern explanatory dictionary of the Ukrainian language]. Uklad. L. P. Oleksiienko, O. L. Shumeilo. Kyiv: KobzaPubl. 544 p. [in Ukrainian].
5. Zakaliuk, A.P. (1998). Zapobihannia zlochynnosti [Crime prevention]. *Yurydychna entsyklopediia: v 6 t. Red. kol. Yu. S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in.. Kyiv. Vol. 2. D – Y. P. 513–514*. [in Ukrainian].
6. Klok, O.V. (2016) *Protydiia koruptsiinym pravoporushenniam zasobamy administratyvnoho prava* [Combating corruption offenses by means of administrative law]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv. 20 p. [in Ukrainian].

7. Bodnarchuk, O.H. (2016). *Teoretychni osnovy ta administratyvno-pravovi mekhanizmy protydii koruptsii v Derzhavnii kryminalno-vykonavchii sluzhbi Ukrainy [Theoretical foundations and administrative and legal mechanisms for combating corruption in the State Criminal Enforcement Service of Ukraine]:* monohrafiia. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury Publ. 462 p. [in Ukrainian].
8. *UK anti-corruption strategy 2017 to 2022*. 2017. 72 p. Retrieved from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/667221/6_3323_Anti-Corruption_Strategy_WEB.pdf [in English].
9. Zakon Ukrainy «Pro demokratchnyi tsyvilnyi kontrol nad Voiennoiu orhanizatsiieiu i pravookhoronnymy orhanamy derzhavy» vid 19 chervnia 2003 r. (vtratyv chynnist) [The Law of Ukraine «On Democratic Civilian Control over the Military Organization and Law Enforcement Bodies of the State» dated June 19, 2003 (expired)]. *Baza danykh «Zakonodavstvo Ukrainy» / VR Ukrainy*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975-15#Text> [in Ukrainian].
10. Harashchuk, V.M. (2002). *Kontrol ta nahliad u derzhavnomu upravlinni [Control and supervision in the state administration]:* monohrafiia. Kharkiv: Folio Publ. 176 p. [in Ukrainian].
11. Kosinov, S.A. (2015). *Kontrol u demokratchnii derzhavi [Control in a democratic state]:* monohrafiia. Xarkiv: PravoPubl. 360 p. [in Ukrainian].
12. Melnyk, M.I. (2004). *Koruptsiia – koroziiia vlady (sotsialna sutnist, tendentsii ta naslidky, zakhody protydii) [Corruption – corrosion of power (social essence, trends and consequences, countermeasures):* monohrafiia. Kyiv: Yurydychna dumkaPubl. 400 p. [in Ukrainian].
13. Kalman, O.H. (1999). *Stratehiia i taktyka borotby z koruptsiieiu na suchasnomu etapi rozvytku derzhavotvorennia [Strategy and tactics of combating corruption at the current stage of state-building development]. Orhanizatsiini ta pravovi problemy borotby z koruptsiieiu: materialy kruhloho stolu (m. Kharkiv, 5 chervnia 1998 r).* Kharkiv. P.11–16. [in Ukrainian].
14. Korniievskyi, O., & Palii, H. (2015). *Hromadskyi kontrol yak diievyi instrument vplyvu na vladu [Public control as an effective tool of influence on the authorities]. Viche. 9. P. 38–40.* [in Ukrainian].
15. Denysiuk, S.F. (2010). *Hromadska ekspertyza yak forma hromadskoho kontroliu u sferi bezpeky dorozhnoho rukhu [Public expertise as a form of public control in the field of road safety]. Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia: tezy X Mizhnar. nauk. konhresu (26–27 bereznia 2010 r., m. Kharkiv).* Kharkiv : MahistrPubl. P. 208–209. [in Ukrainian].
16. Krupnyk, A.S. (2007). *Hromadskyi kontrol: sutnist ta mekhanizmy zdiisnennia [Public control: essence and mechanisms of implementation]. Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia. On-line zbirnyk nauk. prats ORIDUNADU pry Prezydentovi Ukrainy. Vol. 1.* Retrieved from: http://novyi-stryi.at.ua/grom-kontrol/KRUPNYK_A_pro_grom_kontrol.pdf [in Ukrainian].
17. Shatrava, S.O. *Hromadskyi kontrol za diialnistiu orhaniv natsionalnoi politsii yak odyin iz chynnykiv zapobihannia koruptsii [Public control over the activities of national police bodies as one of the factors of corruption prevention].* Retrieved from: <http://univd.edu.ua/scienceactivity/index.php?usid=117&fid=276> [in Ukrainian].